

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОСТІ ПІДЛІТКІВ У ПРОЦЕСІ ЗАНЯТЬ З ХОРТИНГУ В ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

В. Г. Муромець

Постановка проблеми у загальному виді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями.

Формування у підростаючого покоління демократичного типу мислення, високих патріотичних якостей та активної громадянської позиції є стратегічним орієнтиром для суспільства та визначальним чинником громадянського виховання. Громадянське суспільство і діюча демократія потребують активних і залучених громадян, яким притаманна громадянська культура, громадянська свідомість, потреба в суспільній діяльності, почуття обов'язку, патріотизм, справедливість, вміння робити свідомий моральний вибір [6, с. 11].

Особливістю громадянського виховання школярів в Україні, на думку П. Вербицької, є підготовка молодого покоління до виконання громадянського обов'язку в умовах недостатньої сформованості демократичних традицій і практики громадянського суспільства [1, с. 1].

У цьому контексті особливої уваги набуває обґрунтування оновленого змісту, форм та методів формування громадянськості підлітків у позашкільних навчальних закладах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми.

У наукових дослідженнях значною мірою висвітлено питання громадянської освіти та виховання: теоретичні засади формування громадянської культури учнів загальноосвітньої школи (Н. Дерев'янка, Ю. Завалевський, П. Кендзьор, Л. Рехтета, П. Вербицька, І. Сахневич), громадянська освіта як фактор інформаційного суспільства (С. Клипко,

Н. Чернуха), державне та громадське партнерство у формуванні демократичної громадянськості (С. Рябова, В. Зелюк, М. Лахижи, О. Татаріна).

Формулювання цілей статті. Зважаючи на актуальність поставленої проблеми, метою нашої статті є розкриття потенціалу занять з національного виду спорту – хортингу щодо формування громадянськості у підлітків.

Виклад основного матеріалу.

У сучасному українському суспільстві актуальність громадянського виховання особистості великою мірою зумовлюється потребою державотворчих процесів на засадах гуманізму, демократії, соціальної справедливості; власне процесом відродження нації [4, с. 123]. Адже загальнолюдські та духовні цінності, звичаї, традиції, саме соціальне життя й визначають сутність громадянської освіти та виховання.

Як свідчать дослідження І. Сахневич, П. Кендзьора, Н. Чернухи, громадянськість – це усвідомлення людиною своєї належності до певної державно-громадянської спільності, конституційно закріплених за нею прав та обов'язків, помірковане ставлення до подій суспільно-політичного характеру, а також шанобливе ставлення до державної мови, символіки тощо. Саме тому формування громадянської свідомості дітей та учнівської молоді, їхня підготовка до активної творчої соціально значущої, сповненої особистісного смислу життєдіяльності є найважливішою складовою розвитку суспільства та держави.

На переконання Н. Чернухи, в умовах демократизації українського суспільства, швидкоплинних змін соціокультурних парадигм, реформування системи позашкільної освіти на гуманістичних засадах гостро постає проблема вдосконалення світоглядного підґрунтя як у вихованців, так і у педагогів через формування у них індивідуально-особистісних змін [6, с. 123].

На особливу увагу заслуговує думка дослідниці про те, що в умовах сьогодення значно зростає формування громадянськості у суспільній

життєдіяльності, оскільки воно має базуватися на системі громадянського виховання в умовах родини, школи, установ культури і позашкільних навчальних закладів, дитячих і молодіжних об'єднань, громадських організацій тощо.

Дослідження І. Сахневич засвідчують, що мета громадянського виховання – сформувати свідомого громадянина, патріота, тобто людину з притаманними їй особистісними якостями й рисами характеру, світоглядом і способом мислення, почуттями, вчинками та поведінкою, спрямованими на саморозвиток та розвиток демократичного громадянського суспільства в Україні. Вони мають органічно поєднуватись із потребою й умінням діяти компетентно й результативно [4, с.16].

Основними напрямками державної політики в галузі виховання в сучасних умовах є принципи гуманістичної педагогіки, сформульовані в Конвенції ООН про права дитини, у Законах України „Про освіту”, „Про загальну середню освіту”, „Про дошкільну освіту”, „Про позашкільну освіту”, „Про професійно-технічну освіту”, у Державній програмі „Освіта” (Україна XXI століття), Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, Концепції виховання дітей та молоді в національній системі (1996 р.), Концепції громадянської освіти (2001 р.), Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності (2002 р.), Національній програмі виховання дітей і учнівської молоді в Україні (2004 р.), Національній програмі виховання (2007 р.) тощо.

Закладена у зазначених документах методологія освіти та виховання надає пріоритет розвиненій особистості, її життєвому й професійному самовизначенню, самореалізації, життєтворчості відповідно до національних цінностей та в контексті ідей інтеграції Української держави до європейського простору.

Ми поділяємо твердження П. Вербицької про те, що базуючись на альтернативних наукових концепціях виховання дітей та молоді, можна вести мову про виховання громадянина як про процес, який сприяє формуванню та

розвитку комплексу таких якостей і рис характеру, як от: патріотична свідомість, відповідальність і мужність, суспільна ініціативність й активність, готовність працювати на благо Батьківщини, захищати її, зміцнювати її міжнародний авторитет; повага до Конституції, законів України, прийнятих у них правових норм, сформована потреба у їх дотриманні; повага до батьків, родини, до традицій та історії рідного народу, усвідомлення себе як його спадкоємця і наступника; гуманність, шанобливе ставлення до культури, традицій і звичаїв національних спільнот, що проживають в Україні, висока культура міжнаціонального спілкування [1, с. 9].

При такому розумінні сутності громадянського виховання по іншому визначається соціальне замовлення навчальним закладам: створити умови для розвитку особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України, вихованні покоління людей, здатних ефективно працювати і навчатися протягом життя, розвивати і зміцнювати суверенну, незалежну, демократичну, соціальну та правову державу, тобто виховати свідомого громадянина, патріота з високим рівнем культури, умінням жити в громадянському суспільстві, особистість, яка характеризується фізичною та духовною досконалістю.

Особливо актуалізується формування громадянськості особистості в суспільстві, де у підростаючого покоління трансформуються цінності, поняття про права й обов'язки людини, виховується здатність до критичного мислення, уміння відстоювати свої права, інтереси, переконання, усвідомлювати свої обов'язки та виявляти толерантність до поглядів інших людей, керуватися у вияві соціальної активності демократичними принципами.

Але на жаль, у значної частини підростаючого покоління громадянські якості, такі як: активна громадянська позиція, громадянська культура, громадянська ініціативність починає змінюватися на зневіру та соціальну пасивність. Саме такі негативні установки особливо чітко простежуються у

дитячо-молодіжному середовищі, де нерідко проявляються негативні асоціальні явища та різні прояви девіацій.

Зауважимо, у структурі ціннісних орієнтацій значної частини сучасних підлітків не набуло ще належного місця поняття „громадянськість”. За визначенням Н. Чернухи, громадянськість особистості – це інтеграційна системна властивість, що характеризується сформованими суспільно значущими громадянськими якостями, які набуваються в процесі взаємодії внутрішньої ціннісно-нормативної регуляції поведінки та зовнішніх стосунків особистості впродовж її життєдіяльності, самоактуалізації та самореалізації [6, с. 21].

У зв'язку з цим формування й розвиток громадянськості дітей та підлітків є одним із найважливіших завдань загальноосвітніх навчальних закладах, які є найбільш масовим соціально-виховним інститутом. Суттєві зміни у політичному, соціально-економічному житті нашої країни, зростаючі очікування суспільства до якісної освіти все виразніше спонукають до поступових кроків для її системного вдосконалення у галузі позашкільної освіти та виховання.

Як зазначається Концепцією позашкільної освіти і виховання, „метою навчально-виховної діяльності навчальних закладів всіх рівнів є: виховання і розвиток творчого потенціалу та соціальної активності особистості, формування системи гуманістичних цінностей, де цінність людини, громадянина визначається як провідна” [3].

Законом України „Про позашкільну освіту” визначені завдання позашкільної освіти, де увага акцентується на вихованні громадянина-патріота своєї Батьківщини, наданні знань, формуючи вміння та навички за інтересами, забезпеченні потреби особистості у творчій самореалізації, а також на інтелектуальний, духовний і фізичний розвиток, підготовку до активної професійної та громадської діяльності, створення умов для соціального захисту та організації змістовного дозвілля відповідно до здібностей, обдарувань та стану здоров'я вихованців, учнів і слухачів [2].

Як свідчать чисельні дослідження з питань впровадження національного виду спорту „хортинг” у загальноосвітні навчальні заклади та сама практична діяльність Едуарда Анатолійовича Єрмоєнка – Заслуженого тренера України, майстра спорту України міжнародного класу, учасника війни у Республіці Афганістан, Президента Української Федерації Хортингу, проблема формування громадянськості учнівської молоді стосується всіх ланок освіти – від дошкільної до вищої та освіти дорослих. Частину реалізації оздоровчих та виховних завдань, які стоять перед освітніми закладами у певній мірі може взяти на себе український національний вид спорту хортинг [7].

На глибоке переконання Е. Єрмоєнка, виховання підростаючого покоління фізично здоровим, міцним, загартованим та формування високих морально-етичних якостей, здорового способу життя, почуття патріотизму, свідомого ставлення до питань особистої та громадської безпеки, досягнення високих спортивних результатів, засвоєння теоретичних знань та розвиток практичних навичок поведінки в екстремальних ситуаціях - головне завдання українського національного виду спорту „хортинг” [8].

У цьому сенсі хортинг, як український національний вид спорту, є одним із дійових засобів фізичного та морально-етичного виховання дітей, залучення підростаючого покоління до багатств загальнолюдських цінностей. Він сприяє вихованню високої внутрішньої культури особистості, її високих волевових якостей, гармонійному формуванню фізичного апарату дитини.

Дещо суголосними є твердження Н. Чернухи, що пріоритетним є формування у підростаючого покоління гарних розумових і фізичних якостей, високої патріотичної свідомості, національної гідності Українця, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку [6, с. 34].

Зупинимось дещо детальніше на розумінні національного виду спорту „хортинг”.

Як зазначено на офіційному сайті хортингу (<http://www.horting.org.ua/>), хортинг – український національний вид спорту, заснований на культурних, оздоровчих та бойових традиціях українського народу, комплексний вид оздоровчого та бойового мистецтва, розроблений, як освітня виховна складова на виконання Державної програми “Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці” у 2008 році та Державної цільової програми роботи з обдарованою молоддю на 2007-2010 роки, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 8 серпня 2007 року № 1016 [7].

Цей вид спорту базується на принципах підготовки як багаторічний, цілорічний, спеціально організований навчально-виховний і оздоровчий процес всебічного розвитку, навчання та морально-етичного виховання учнів, є визнаним видом спорту в Україні Наказом № 3000 Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 21 серпня 2009 року до Дня незалежності України.

Робочі програми фізкультурно-оздоровчих занять з хортингу для дітей затверджені Рішенням експертної комісії з програмно-методичного забезпечення фізкультурно-оздоровчої і спортивної діяльності Національного університету фізичного виховання і спорту України від 18 червня 2009 року. Всеукраїнські, регіональні та місцеві навчально-виховні заходи хортингу, спрямовані на реалізацію Указу Президента України від 20 березня 2008 року № 244 „Про додаткові заходи щодо підвищення якості освіти в Україні” [так само].

У загальному розумінні „хортинг” розглядається як спортивне направлення змішаних єдиноборств, де дозволені всі прийоми, повноконтатна версія змішаних бойових мистецтв, набір навичок для перемоги над супротивником у змагальному двобої.

Щире ж розуміння цього бойового мистецтва значно ширше, і навички ведення бою є лише малою прикладною частиною. Хортинг це спосіб життя, особливий погляд на навколишню дійсність. Першою задачею, якого є виховання людини духовної, створення багатого внутрішнього світу. Тільки

через досягнення внутрішньої гармонії людина може направити свою життєву енергію на досягнення поставленої мети [8].

Навчально-виховний процес цього виду спорту у позашкільних навчальних закладах базується на формуванні фізично та духовно розвиненої творчої особистості учня, його свідомого ставлення до обов'язків, вихованні поваги до національних цінностей нашого народу, прищепленні навичок здорового способу життя.

Метою виховної роботи засобами хортингу у позашкільному навчальному закладі є формування особистості вихованця як свідомого громадянина, відданого своєму народові, з високим рівнем громадянської культури та соціальної активності.

Завдання, які вирішуються у процесі виховної діяльності спрямовані на утвердження високих моральних цінностей, політичної культури та трудової моралі, збереження повноцінного фізичного розвитку учнів, превенції різним формам девіацій тощо.

Виховна робота також проводиться у процесі навчально-оздоровчих занять і зборів, оздоровчо-туристичних та виховних заходів, навчання, змагань у позашкільних навчальних закладах. Саме питанню впровадження навчальної програми гурткової роботи „ХОРТИНГ” для учнів позашкільних навчальних закладів, розробленої на основі Типових навчальних планів для організації навчально-виховного процесу в позашкільних навчальних закладах системи Міністерства освіти і науки України (затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 22.07.2008 № 676) присвячені дослідження Е. А. Єрьоменка та його однодумців і колег.

Розробка даної Програми зумовлена потребою удосконалення навчально-виховного процесу у зв'язку із зростанням вимог до розумової та фізичної підготовки учнів та вихованців позашкільних навчальних закладів. При розробці Програми врахований досвід роботи кращих секцій та гуртків хортингу у позашкільних навчальних закладів України. Підвищенню результативності виховної роботи у позашкільному навчальному закладі

сприяє вдосконалення нових форм роботи, пошук нових систем виховання, впровадження виховних технологій, які спрямовані на формування громадянськості серед дітей та підлітків.

Таким чином, ми можемо стверджувати, що заняття з хортингу для вихованців позашкільних навчальних закладів, відповідно до представленої програми, є предметом, який є впливовою виховною системою фізичного та морально-етичного напрямку, реального інструменту виховання сильного українця, гідного громадянина – патріота Української держави.

Висновки й перспективи подальших розвідок у цьому напрямі.

Перспективними, на наш погляд, є дослідження виховного впливу національного виду спорту „хортинг” щодо формування здорового способу життя дітей та підлітків, які навчаються у загальноосвітніх навчальних закладах.

Список використаної літератури:

1. Вербицька П. В. Громадянське виховання учнівської молоді: сучасні аспекти розвитку: [монографія] / Поліна Василівна Вербицька. – К.: Генеза, 2009. – 384 с.
2. Закон України „Про позашкільну освіту” від 22.06.2000 р. № 1841-11 із змінами і доповненнями, внесеними від 07.12. 2000 р. № 2120 –III.
3. Концепція позашкільної освіти і виховання (схвалена рішенням колегії Міністерства освіти України від 25.12.1996., протокол № 16/3-8.
4. Сахневич І. Д. Формування громадянського самовизначення учнів професійно-технічних навчальних закладів: методичний посібник / І.Д.Сахневич. – Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 176 с.
5. Тимчик М. В. Патріотичне виховання учнів середніх класів у процесі ігрової діяльності / М. В. Тимчик // Професійні підготовка практичного психолога: зб. наук. праць. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова. – С. 113-119.

6. Чернуха Н.М. Формування громадянськості учнівської молоді: інтеграція виховних соціальних впливів суспільства / Н.М.Чернуха // монографія. – Луганськ: Альма- матер, 2006. – 360 с.

7. <http://www.horting.org.ua/>

8. <http://hortingsport.at.ua/>

В.Г.Муромец. Формирование гражданственности подростков в процессе занятий по хортингу во внешкольных учебных заведениях.

В статье автором определены воспитательный потенциал национального вида спорта „хортинг” в формировании гражданственности во внешкольных учебных заведениях. Проанализирована учебная программа секции „хортинг” для воспитанников внешкольных учебных заведений в контексте воспитания патриотических качеств и активной гражданской позиции подрастающего поколения.

Ключевые слова: хортинг, внешкольные учебные заведения, гражданственность, подростки.

В.Г. Муромець. Формування громадянськості підлітків у процесі занять з хортингу в позашкільних навчальних закладах

У статті автором визначено виховний потенціал національного виду спорту „хортинг” у формуванні громадянськості підлітків в позашкільних навчальних закладах. Проаналізовано навчальну програму гурткової роботи „хортинг” для вихованців позашкільних навчальних закладів у контексті виховання патріотичних якостей та активної громадянської позиції підростаючого покоління.

Ключові слова: хортинг, позашкільні навчальні заклади, громадянськість, підлітки

V.H. Muromets. Formation of citizenship for teenagers in the training process of hortling in-out-of-school education intuitions

In this article the author defined the educational potential national sport "Hortling" in the formation of civic consciousness in non-school education. Analysis of curriculum circle work "Hortling" for inmates school educational institutions in the context of education and patriotic qualities of active citizenship younger generation.

Key words: hortling, extracurricular education, civic consciousness, teenagers.

Авторська довідка

Муромець Вікторія Григорівна – кандидат педагогічних наук, науковий співробітник лабораторії превентивного виховання Інституту проблем

виховання НАПН України

Контактний тел. 095-586-56-35

vika.muromets@gmail.com